

MÜSTAKİM-ZÂDE SÜLEYMAN SADEDDİN EFENDİ

Prof. Dr. Atilla ÇETİN

1942 İstanbul Beykoz doğumlu olan Çetin, sırasıyla Bursa Erkek Lisesi (1961), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü ve Çapa Yüksek Öğretmen Okulu'nu bitirdi (1966). Bir süre Kars Alparstan Lisesi'nde Tarih Öğretmenliği (1966-1968) yapan Çetin, Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü'nde; Genel Müdür Vekilliği görevlerinde bulundu (1970-1981). 1972-1973 yılları arasında devlet tarafından Fransa'ya (Paris) arşivcilik ihtisası için gönderildi. Dünya ve Tercüman gazetelerinde çalıştı. 1987'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde "Tarih Doktoru" unvanını alan Çetin, 1988'de Yakınçağ Tarihi Doçenti, 1996'da Temmuz ayında aynı ana bilim dalında profesör oldu. 1990'da Tunus'ta araştırmalar yaptı. Halen Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir. Yayınlanmış birçok kitabı bulunan Çetin'in çeşitli yerli ve yabancı ilmi dergilerde tarih, arşivcilik, kütüphanecilik ve kültür konularında birçok makaleleri, çevirileri yayınlandı. Bazı gazetelerde yazıları neşredildi. Ansiklopedilere maddeler yazdı.

1.YAŞAMI

XVIII.yüzyılın Osmanlı dünyasında önemli alim, hattat ve biyografi yazarıdır. Birçok eser vermiştir. Çok velut bir müelliftir.Müstakim-zade Süleyman Sadeddin Efendi, 1131/1719 tarihinde İstanbul'da doğmuştur.

Babası Müderris Mehmed Emin Efendi (Ö.1164/1750), annesi Ümmü-gülsüm Hanım (Ö.1158/1754), dedesi Mehmed Müstakim Efendi 'dir. (Ö.1124/1712). Lakabı Sadeddin, künyesi Ebu'l-Mevâhib'dir. Müderris dedesine nisbetle Müstakim-zâde denmekle şöhret bulmuştur. Dedesinin babası da Kastamonulu Yusuf Talib'dir.

Müstakim-zâde Süleyman Sadedin Efendi'nin yetişmesi ve tahsili anne ve babasının sağlığında ve devrin önemli ilim sahiplerinden yararlanarak olmuştur. İlk terbiyesinin kültürlü bir aile ortamından aldı. Ecdad mesleği olan ilmiye yolunu tuttu. Önce babasından yararlandı. Müstakim-zâde, tahsilini hangi medreselerde sürdürdüğü konusunda bilgi vermez. Ancak hangi hocalardan ders aldığı ve hangi dersleri okuduğunu kendisi ifade etmektedir. Müstakim-zâde Sarf ve Nahiv ilimlerini babasından öğrendi. Zamanın meşhur alimlerine kolayca ulaşmış ve onlardan âli bilimleri başarıları bir tarzda öğretmiştir. Fatih Camii İmamı Seyyid Yusuf Efendi'den usul ve furu-ı fikh-ı şerif, Ser-etibba-i hassa Hayati-zâde merhum Mustafa Efendi'den, müderrisin-i kiramdan Yemliha Hasan Efendi'den Telhis ve Muhtasar ve Kutavvel, merhum Sülüflüler hocası, müderrisin-i kiramdan Hafız Mehmed Efendi'den Akaid-i Celali ve haşiyesi , Usul-ı Hadis, Fahru'l-müderrisin Babadağlı Süley-

man Efendi'den fenn-i mantık, Seyyid Şerif Cürcani, müderrisinden İbrahim Hanif Efendi'den nüsha-iVassaf, haccan-i Divan'dan Seyyid Mustafa Hakim Efendi'den Makamat-ı Harir ve Tarih-i Atebi, bed'iyatdan Hulletü's-süyare vesair, Şeyh Abbas-ı vesim Efendi'den Farisiye tealluk eden nüsa-ı mühimme, Üsküdar'da Valide Sultan Camiinin va'ızı İsa-zâde Şeyd Salih Efendi vasıtasıyla meşhur şeyh Tokadî eş-Şeyh Mehmed Emin Efendi'den Nakşibendi tarikatını ve Buhari'-yi şerif ve sair fenn-i hadis öğrenmiştir. Tasavvufa ilk girdiği zamanlarda, hadis icazeti aldığı Halveti Şeyhi Muhammed Salih Sahviye (Ö.1173/1759) intisap etti. Daha sonra kırkdört senedi kapsayan hadis icazetinin aldığı Mehmed Emin-i Tokadî vasıtasıyla 1149/1736 'da Müceddiyye'ye intisap etmiştir.Tokadı Emin Efendi

Eyüp ve Piyer Loti, İstanbul
Clement Alzonne
1936. sf. 80

Çarşıkapı ve Sinan Paşa Türbesi 1860 civarı.
İstanbul Anıları.
Sedad Hakkı Eldem.
Resim 67

Eyup Camii cıkarında Ahmed-i Buharı tekkesi'nin şeyhi idi. Müstakim-zâde bu dergahta yedi sene kalmıştır. İcazet almasından iki sene sonra da Şeyh Mehmed Emin Tokadî ölmüştür.

Hatta büyük önem veren ve özel bir yeteneği olan Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Efendi, Eğrikapılı Muhammed Rasim Efendi'den sülüs ve nesih, Fındıkzâde İbrahim ve Katip-zâde Mehmet Refi'den da talik desleri almıştır. Refi Efendiye yedi sene kadar gitmiştir. Dede-zâde Seyyid Mehmet Efendi de hocalarındardır. Tahsilini başarı ile değerli hocalarından tamamlayan Müstaki-zâde, şeyhi Mehmed Emin Tokadî'den hadis rivayet etme icazeti almıştır. 1158/1745 yılında şeyhinin ve ondan yirmi gün sonra annesinin ölümü ile çok hüznü duymuştur. Biraz ferahlamak için Bursa'ya gitmişse de, fazla kalmayıp, tekrar İstanbul'a avdet etmiştir.

Müstakim-zâde, 1164/1751 yılında müderrislik imtihanına girmiş, fakat

sakalının seyrekliği bahane edilerek, tadrıs mesleğine geçirilmemiştir. İki yıl sonra, kendi hocası, Şeyhu'l-kurra Yusuf-zâde Abdullah Efendi imtihanında mümeyyiz olarak, tekrar sınava çağırılmış ise de, bu sınava Müstakim-zâde katılmamış ve bundan sonra da hiçbir resmi görevi almadan hayatını idame ettirmiştir. Maişet için, hattatlık yapmış, kitap telif etmiş ve eserleri istinsah ederek, emeğiyle yaşamıştır. Döneminin eser verme bakımından en velud bilginlerindedir. 150 kadar eser yazmıştır.

Müstakim-zâde'ye ömrünün son yıllarından bir görev teklif edildiği, ancak zamansız olduğu için, bu teklifi kabul etmediğini Müstakim-zâde bildiriyor. Bunu Şeyhülislam Salih-zâde Mehmed Emin Efendi yapmıştır. Bolu sanağında bir kaza maişet için "arpalık" verildiği kaynaklarda yazılıdır. Müstakim-zâde, 40 yıl eser telifiyle ömür sürmüştür ve evlenmemiştir. Müstakim-zade vefatına kadar, son dönemlerinde uzun süre

hasta olduğu, fakr u zaruret içinde geçirdiği ayaklarında nikris hastalığı zuhur ettiği anlaşılmaktadır. Kendi ifadesine göre, cuma ve cemaate katılamaz halde evinde kalmıştır. 22 Şevval 1202/26 Temmuz 1788 tarihinde 70 yaşlarında iken vefat etmiştir. Mezartaşı kitabesindeki tarih 23 Şevval 1202 'dir. Müstakim-zâde 'nin evi Topkapı yakınında Kürkcübaşı Ahmed Ağa Camii kurbünde idi. Öldüğü gün hakkında farklı görüşler vardır. Öğrencisi Halil b.İbrahim 22 Şevvali vermektedir. Müstakim-zâde 'nin cenazesi, Fatih Camii 'nde "cemiyet-i kübra" ile kılınan namazdan sonra Zeyrek yakınlarında, Sadrazam Piri Mehmed Paşa'nın hayratından olan Soğuk Kuyu Camii mezarlığına, şeyhi Mehmed Efendi'nin ayak ucuna gömülmüştür. Günümüzde, Unkapanı Köprüsü'nden Aksaray yönüne gelirken sağ tarafta, Fatih Belediyesi Zeyrek Parkı olan alanın sağ üst köşesinde, avlu ile çevrili küçük mezarlıktır. Mezartasının başı sarı andırılmaktadır. Kitabesi sadedir. Celi sülüsle yazılmış mezartası kitabesi şöyledir:

**

"Ah mine'l-mevt
Allahu sübhanehu ve te'âlâ hazretleri
merhum ve mağrurun leh tarik-i Nakşibendi
Tokadî Şeyh Mehmed Emin Efendi
hazretlerinin hulefasından ilmen
ve tariken ve sinnem Şeyh Müstakim-zâde
Süleyman Sa'deddin
Efendi'nin ruhi için
ammeten cemi'an mu'mimîn ve
mü'minât
evrahi için el-Fatiha
sene 1202 fi 23 L"

**

II.KİŞİLİĞİ

Müstakim-zâde uzun boylu, zayıf vücutlu ve seyrek sakallı idi. İyi huylu, güzel hasletli bir insan duysa. İlim ve irfanının tamamlamayı arzu ederdi. Yüksek ahlak sahibi idi. Gurur ve kibiri yoktu. Çok Mütevazi bir insandı. Eserlerinde tevazu ve alçak gönüllüğünü belirten kelimeler buna delildir; Bütün eksikleri kendinde bulunduran, Allah'ın kurallarının en muhtacı, Gönlü kırık ve günahı çok, Küçük bir ilim hizmetkârı, Mevcudâdın en hakiri, en zelil kul gibi. Gururuna düşkün bir insandı.

Müstakim-zâde ömründe hiç evlenmedi. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnan, Tuhfe-i Hattatîn adlı eserinin başlangıcında " .. vehametini tefekkür ve selametini tezekkür ile gaile-i aileden azâde olması da birçok mühim ve müfid eser vücuda getirmesinin avâmil-i

Eyüp, İstanbul.
Clement Alzonne
sf. 141
1936

Eyüp Oyuncakçılar sokağı girişinde bulunan (Şekerpare) Türbe ve bugün mevcut olmayan çeşme ve diğer yapılar. Eyüp Bld. arşivinden.

hakikiyyesinden ad olunabilir.. “ tarzında evlenmeyişini değerlendirmektedir. Çok sayıda eser vermesini buna bağlamaktadır.

Müstakim-zâde. neslinin kendisinden sonra kasilmesinin bir eksiklik olmadığını, bıraktığı güzel eserlerin bu eksikliği dolduracağı şu tarzda bir dürtülüğünde açıklamıştır:

“ İnsanın adı nesliyle baki kalır, nesli olmayan unutulur derler. Ben de onlara, benim neslim sanatkarâne eserlerimdir, neslimiz yoksa da onlarla tesellimiz vardır derim”.

III. İLMİ KİŞİLİĞİ

Müstakim-zâde'nin ilmi kişiliği birçok biyografi kitabı ve ansiklopedilerde övülmüştür. Genelde, “ilmin her dalında katkıda bulunmuş bir âlim” olarak nitelendirilmiştir. Biyografiyi yönündeki eserleri, hadis alanındaki icazeti, hattatlığı, tasavvuf sahasındaki bilgisi, Kadiri ve Nakşibendi şeyhliği, çok yön-

lü olarak araştırmaları ve telifatı ile döneminin çok müstesna bir şahsiyeti olmuştur. Eserlerini çok mükemmel bildiği üç dilde Türkçe, Arapça ve Farsça olarak yazmıştır. Arapçası ve Farsçasında Türkçeye kazandırdığı çevirileri ise çoktur, Müstakim-zâde'nin ilim dünyasında seçkin olmasının hazırlayan birçok faktörler vardır. Ailesi bir ulema sınıfına mensuptur. Ömrü boyunca öğrenme, öğretme ve eser verme en esas amacı olmuştur. Bütün zevkleri ilimde bulmuştur. Servet sağlama ve refah sevdasına düşmeden, az bir manşet ile geçinmiş, kendisini sadece ilim alanına adamıştır. İlim onun için idealdir. Aile kaygularında uzak yaşamayı, sakin bir hayatın içinde olması, güzel ve nadir eserler üretmesine yol açmaktadır. Kendisi ile barışık ve iç huzuru, bu çalışkan ve üretken bilginin hayatta tek zevki ve yaşama sevinci olmuştur. Müstakim-zâdenin ciddi kişiliği ve eserleri herkesin güvenine yol açmış-

tır. İlim yanında, tasavvuf hayatı irfan yönünden de Müstakim-zâde'yi çok yüceltmıştır. Eskilerin tabiriyle, ilim ve irfan sahibi bir şahsiyettir. Yekta süvar-ı meydan-ı hakaayık (Hakikatler meydanının biricik süvarisi) Tasavvuf alanında seçkin olduğuna delildir.

Müstakim-zâde devrinin önemli hattatlarından dır. Bu aynı zamanda maişetini temin için bir vasita olmuştur. Dönemin seçkin hattatlarından ders almıştır. Müstakim-zâde çok hızlı yazı yazardı. Kendisine "seri' u' kitabe" sıfatı verildiğini kendisi bildirmektedir. Ayrıca eser istinsahından sağladığı gelir de yaşamına katkıda bulunmuştur.

Müstakim-zâde ebced hesabıyla tarih düşürmede de ünlüydü. Yazdığı, şerh veya tercüme ettiği esenlerin çoğunun yazılış tarihini, o esere verdiği isimde gizlemeyi başarmıştır. Onun tarih düşürme sanatına en örnek eseri, oniki binden fazla lakap, künye ve nisbetin bulunduğu Mecelletü'n-Nisâb adlı eserinde vardır. Müstakim-zâde şiiri sevmiş, şiir yazmış ve şiirle uyğarmıştır. Şiirle ilgili olarak, al-İstılahatü's Şi'riyye adıyla bir kitap da meydana getirmiştir. Ancak mürettep bir divanı, şiirlerini topladığı bir mecmu'ası yoktur, Pek çok kaside, ruba'i ve beytin çeviri veya şerhihi yapmıştır. Müstakim-zâde şiir seven bir âlimdir. Süheylî'nin Ayniyye adlı münacaatını nazmen Türkçeye tercüme etmiştir. Kaside-i Emriyye, Mehmed Emin-i Tokadî'ye mersiye olarak yazdığı Terkiib-i Bend'i vardır. Divan-ı Hazret-i Ali olarak billinen Nehcül-Belağa adlı eseri Arapçadan Türkçeye nazmen çevirdi. Müstakim-zâde'nin Şerhu Divan-ı Ali adlı eserinden seçmeler yapılarak, tercemetül-Mün-

tehab Min Divan-ı Seyyiddina Ali bin Ebi Talib adıyla 1312/1894 yılında Şam'da basılmıştır. Müstakim-zâde'nin şiirleri genellikle kolay anlaşabilecek cinstendir. Üslubu akıcı bir niteliğe sahiptir. İnsani okumaya sevk eder. Edebi sanatları da iyi bilmektedir.

IV. ESERLERİ

Müstakim-zâde iyi tahsil görmesinin ve çalışkanlığının sayesinde, sosyal bilimlerin birçok alanında mensur eserler vermiştir. Mecelletü'n-Nisâb, Devha-i Meşâyih-ı Kibar, Tuhfe-i Hattatîn, Şuyûh-ı Ayasofya, Meşâyih-nâme-i İslam gibi büyük biyografi eserleri vermiştir. Bunlar günümüzde başvuru kaynakları olarak önem taşırlar.

Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Efendi'nin eserleri hakkında, Müstakim-zâde'nin Tuhfe-i hattatîn adlı eserini yayınlanan İbnülemin Mahmud Kemal İnan (İstanbul 1928, s 3-85) ve Müstakim-zâde'nin eserleri hakkında doktora tezi hazırlamış olan Ahmet Yılmaz 120 civarında eserinin saptamıştır. Ahmet Yılmaz, Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin, Hayat eserleri ve Mecelletü'n-Nisâb'ı, Ankara 1991, s.75-173.

Müstakim-zâde'nin bazı eserleri ve tercümeleri basılmış olup, bazıları ise genellikle yazma halinde kütüphanelerde bulunmaktadır. İbnülemin Müstakim-zâde'nin eserlerini beş gurup altında toplamıştır:

1. Dini ESERLER: Tefsir-i Sure-i Fatiha (Türkçe), Tarhu'lma'na şerhi'l-esma'i'l-hüsna/esma-i hüsna şerhi), Tahkiku's-salavat (namazlar üzerine), Tuhuru's-selam li ahrari'l-İslam(40 hadis şerhidir), Hüsnu't Takvim (temizlikle ilgili bir hadis şerhi), Şerefu'l akide

(İmam-i Azam'a atfedilen el-Fıkhu'l - ekber adlı eserin tercüme ve şerhi, 1313/1895 de basıldı), Makeletü'n-nezafe (temizlikle ilgili bir eser), Reşfu'l hakiki fi keşfi'l akika (çocuk doğumunda kurban kesilmesine dair), Tahkiku't-teslim (selam verme ve alma), Asaru'l-ehabila meyli hubbi'l-Arab (Arapları sevmekle ilgili hadisler toplanıp, alfabetik 40 hadis derlemesi), Huccetu'l -hatti'l-hasen (yazı yazma ile ilgili hadisler ele alan 40 hadis denemesi), Asar-ı adide (40 hadis derlemesi).

2.Tasavvufu ESERLERİ: Şeri'atü't-tarika, Akidetü,4s-sufiyye, Risale-i tac, Risale-i Tarikat-ı Nakşbendiyye, Nusret-i Mübteda, Şenh-i Ebyat-ı Pir-i Herat, Terceme-i Risale-i men arefe (Gazali'nin bir sözüne ait tercüme ve zeyl), Makûlat-ı Devriyye (hırka giyme, sohbet,telkin, tevbe,vecd, devran-ı sofiiyye, meratib-i zikir konularında), Sururu't-talibin (Muhammed Edhem-ı Üsküdarî'nin tarikat usul ve adabına dair eserinin tercümesi), Sururru't - el-uku-du'l-lü'lüyye fi tariki's-sadati'l-Mevleviyye(Abdülgani Nablusi'nin aynı adlı eserinin türkçeye tercümesi ve şerhi, Terceme-i Mektubat-ı İmam-i Rabbanî (İmam-ı Rabbanî'nin 3 cilt halinde yayınlanmış Fansı mektuplarının tercümesidir. 1277/1860'da 3 cilt yayınlandı), terceme-i Mektubat-ı Muhammed Masum (bu çeviri 3 cilt halinde, 1277/1860'da Litografya matbaasında basıldı).

3. Tarihi ESERLER: Mecelletü'n-Nisâb (Kültür Bakanlığı 2000 yılında tıpkı basım olarak yayınladı. Ahmet Yılmaz ve İmam Muhammed İsa 1991'de bu kitap hakkında iki doktora tezi yaptılar), Devhatü'l, meşâyih (müellifin iki zeyli ile 1978 'de Çağrı yayınları ofset basımını

yapmıştır), Tuhfe-i hattatîn (İbnülemin tarafından İstanbul 1928 müellif hakkında bir araştırma ile basılmıştır), Risale-i Melamiyye-i Bayramiyye (Abdurrezzak Tek tarafından Uludağ Üniversitesi'nde yüksek lisanas tezi yapılmıştır, Bursa 2000), Meşâyih-nâme-i İslam,Riyazu'l-ulema ve Terâcim-i Ahvâl-i Şüyuh-ı Ayasofya.

4.Felsefe ESERLERİ: Şerh-i Cevahir-i Hamse, el-Kelimatü'l-hikemiyye, Risaletü'l-mantık.

5.Edebi ESERLER: İstilahat-ı Şi'riyye, Münavat, Şerh-i Divan-ı Ali (bulak 1836 'da basılmıştır), Kanunu'l-edeb Tercümesi (Ebu'l-Fezl Hubeys ve Tiflis'nin, Kanunu'l edeb fi zabti kelime-ti'l-Arab adlı eserinin tecrümesidir). Arsiklopedik sözlüğün Türkçeye tercümesidir. Arapça, Farsça ve Türkçenin birlikte kullanıldığı, çok önemli bir eserdir. Tercümesi 7 yılda bitmiştir. Kelimenin son herfine göre tertipli ve iki büyük cilttir). Durub-ı Emsal-Adıl eseri için çok mühim bir kaynaktır.Yaklaşık 270 atasözü alfabetik olarak sıralanmıştır. Ustalığına delildir.

Müstakim-zâde 'nin bazı risaleleri yayına konu olmuştur; örneğin, Ahmet Yılmaz, "Müstakim-zâde'nin Kaside-i Ayniyye Tercümesi ve Şerhi", Selçuk Üniv.İlahiyat Fak. Dergisi (Konya 1999), s.241-264;a.mll., "TürkEdebiyatında "Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife"yi Tadât Geleneği ve Müstakim-zade 'nin Mir'atü's-Safa isimli Risalesi", İstem . Yıl:2, Sayı:4 (2001),s159-172.

SONUÇ

18.yüzyılın önemli âlim, hattat ve müelliflerinden olan Müstakim-zade Sadeddin Süleyman, hiçbir resmi görev almadan, kendi imkanları ile ömrünü

ilim uğruna geçirmiş, çok çalışkan ve velut yazarlarımızdan birisidir. Aldığı sağlam eğitim sayesinde, ilmin her sahasında kalem oynatabilmiştir. Tasavvuf kültürüne ve şeyhliğini Eyup semtindeki bir dergahtan yıllarca devam ile almıştır. Hattatlağın ve istinsah yoluyla kitapları çoğaltarak geçimini sağlamıştır. Arapça, Farsça ve Türkçeye geniş vukufu sayesinde, üç dilde de eserler vermiş ve diğer iki dilden Türkçeye büyük eserler kazandırmıştır. 18 yüzyılın yektası bir âlimdir. Yaşadığı Eyub semtinden bol feyz almıştır.

KAYNAKLAR

A-GenelKaynaklar: Müstakil-zade'nin hayatı ve eserleri hakkında Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri , Matbaa-i Amire, İstanbul 1333,c.I,s.168; Muallim Naci,Esami, Mahmutbey Matbaası, İstanbul 1308, s.292;Bağdatlı İsmail Paşa, Hediye'tü'l-Arifin Esmâ'ül Müellfin ve Asaru'l Musannifi, İstanbul 1951,c?I,s.405; Semseddin Sami , Kamusu'l-A'lam , Mihran Matbaası, İstanbul 1311,s.IV,s.2620;Ahmed Cevdet, Tarih-i Cevdet, Matbaa-iAmire, İstanbul 1275, c.IV,s.237; Franz Babinger, Osmanlı Tarih Yazarları ve eserleri,çev.Coşkun Üçok,TTK basımevi, Ankara 1982,s345; Medyan Larus, Medyan Yay .c.IX,s160; Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1985, c.VII-1,s.2543;

B-Yeni araştırmalar ve Tezleri:Müstakim-zâde, Tuhfe-i Hattatın , yayına hazırlayan: İbnülemin Mahmud Kemal İnan, İstanbul 1928, Türk Tarih Encümeni (s.3-85 arasında Müstakim-zâde ve eserleri hakkında yayınlayanın

incelenmesi).

Yeni araştırmalar ve Tezler: Ahmet Yılmaz, Müstakim-zâde Süleyman Sadeddin Hayatı eserleri ve Mecelletü'n Nisâb'ı, Ankara 1991 (doktora tezi); a.mll., "Müstakim-zade'nin Kaside-i Ayniyye Tercümesi ve Şerhi ", Selçuk Üniv. İlahiyat FAk.Dergisi, 9 (konya 1999), s214-264;a.mll., "türk edebiyatında "Esmâ-i Nebeviyye-i Şerife"yi tatad Geleneği ve müstakim-zade 'nin Mir'atü's-Safa isimli risalesi", İskem, yıl:2, Sayı4 (İstanbul 2004), s.159-172; Halil İbrahim Şimşek, Mehmed Emin-i Tokadî'nin Hayatı, Eserleri ve görüşleri, Samsun 1996(yüksek lisanas tezi): a.mll., "iki nakşbendi müceddidinin devran savunması: Mehmed Emin-i Tokadı (ö.17745) ve müstakim-zâde Süleyman Sadeddin (ö.1788) örneğin" tasavvuf, 10 (ocak-haziran2003) , s286-298;a.mll., "Müceddidilik 'in Anadolu'ya girişi ve temsilcileri",

Osmanlı'da Müceddidilik,XII-XVII-1.yüzyıl, Ankara 2004, s.214222; zeynep aycibin, "ahmed resmi efendi 'nin hamiletül. küberası ve Müstakem-zade zeyli " Belgeler, XXII/26 (ankara 2001) , TTK yayını s.183-227 (blhassa s.224-226) ; Prof .Dr.M.Kemal Özergin, "müstakim-zade 'nin bestecileri fihristi". Nesil yıl:4, sayı43 (nisan 1980),s. 9-13;B.Kellner-Heinkele, "müstakim-zade Sa 'deddin Süleyman b.Mehmed Emin " EL2. VII.s.724-725; ayrıca saffet deveci , Bekir Halatçı ve Ali Türkmen'nin Ankara ilahiyat fakültesi 'nde Müstakim-zade hakkında yaptıkları lisanas tezleri (1983-85)